

Р. М. Магута,
здобувач, Інститут законодавства Верховної Ради України

ФІНАНСОВІ ДИСБАЛАНСИ: НЕОБХІДНІСТЬ ПОСИЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ

R. Maguta,
Applicant of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine

FINANCIAL MISBALANCE: THE NECESSITY FOR STRENGTHENING STATE SUPERVISION AND CONTROL

Досліджено окремі питання щодо оцінки макроекономічних зовнішніх та внутрішніх фінансових дисбалансів, індикатори та їх порогові значення, які рекомендовані для застосування в країнах ЄС. Оскільки в Україні офіційно не затверджені індикатори для виявлення фінансових дисбалансів, здійснено порівняння критеріїв ЄС із близькими по значенню показниками, передбаченими Методичними рекомендаціями з розрахунку рівня економічної безпеки України, що затверджені наказом Міністерства економіки України від 29. 10. 2013 № 1277. Проведено розрахунок індикаторів згідно з Методикою Міністерства економіки для оцінки макроекономічних внутрішніх дисбалансів в Україні за 2007—2013 роки та перше півріччя 2014 року. Враховуючи, що макроекономічні фінансові дисбаланси накопичуються і стрімко поширюються в глобалізованій економіці, визнано за доцільне посилити регулювання, нагляд і контроль з боку держави в усіх сегментах фінансового сектору. Така необхідність випливає із логічної єдності завдань з регулювання як процесу створення та дотримання норм і правил діяльності фінансових установ; нагляду як форми діяльності державних органів з метою забезпечення законності, моніторингу та предметного аналізу макропруденційних критеріїв; контролю як комплексного спостереження та перевірки відхилень від стандартів законності, раціональності, ефективності в діях суб'єктів з організації грошових потоків, використання фінансових, матеріальних ресурсів та діяльності фінансового і фондового ринків.

Certain issues of external and internal macroeconomic imbalances' evaluation are searched as well as indicators and their threshold amount which are recommended for implementation in EU countries. Since in Ukraine there's no officially approved indicator to detect financial imbalances, the comparison was made between EU criteria and indicators with close rates as provided by Methodological recommendations for estimate of Ukraine's level of economic security approved by Ministry of Economy of Ukraine on 29. 10. 2013 № 1277. Estimate was done according to Ministry of Economy's methods for assessment of macroeconomic internal imbalances in Ukraine for years 2007—2013 and the first half of year 2014. Taking into consideration the growth of financial macroeconomic imbalances and their widening within globalised economy it's reasonable to strengthen State regulation, supervision and control over all elements of financial market. Such necessity raised due to a logical unity of regulation tasks (as a process of setting and maintaining norms and rules of financial entities' activities); supervision as a form of public agencies' activities aimed at ensuring legality, monitoring and subject-oriented analysis of macro-prudential criteria; and control as complex overview and inspection of deviations from standards of legality, rationality and effectiveness of measures to organize money flows, management of financial and material resources and activity of financial and stock markets.

Ключові слова: системні ризики, макроекономічні зовнішні та внутрішні фінансові дисбаланси, фінансова нестабільність, фінансовий сектор, органи регулювання, нагляду та контролю.

Key words: system risks, external and internal macroeconomic financial imbalances, financial instability, financial sector, regulatory, supervisory and control bodies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У глобалізованій економіці стрімко накопичуються фінансові дисбаланси та чинники фінансової нестабільності, пов'язані із новими фінансовими техно-

логіями та інструментами ринку цінних паперів, спекулятивним рухом капіталу та появою фінансових "пухирів", дефіцитом ліквідності, зростанням державного та корпоративного боргу, масштабним збільшен-

ням фінансових потоків порівняно із матеріальними тощо. Досліджуючи причини криз, вчені та експерти здебільшого використовують поняття "макроекономічна нестабільність", "грошово-кредитна нестабільність", "валютна нестабільність". Водночас проблематика утворення фінансових дисбалансів та загострення чинників фінансової нестабільності, основні канали їх виникнення та розповсюдження, а також діяльність державних органів нагляду і контролю з метою їх передбачення залишаються недостатньо дослідженими.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз індикаторів для визначення макроекономічних зовнішніх і внутрішніх дисбалансів у країнах ЄС та в Україні з огрунтуванням необхідності посилення державного нагляду та контролю за фінансовим сектором у зв'язку із поширенням чинників фінансової нестабільності.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПРОБЛЕМАТИКИ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ ТА ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В останнє десятиліття істотно збільшилися світові потоки капіталу, поступово відбувається процес зняття формальних обмежень для руху капіталу, змінюється модель побудови фінансової системи як на національному, так і в світовому масштабі, національні економіки країн більшою мірою знаходяться під впливом фінансових криз, імпульси для виникнення яких приходять ззовні [13, с. 104]. Усе частіше експерти визнають, що світова економіка перебуває в стані невизначеності та загострення глобальних дисбалансів. Саме з огляду на це, в науковій літературі поняття "фінансова стабільність" трактується як відсутність загрозливих диспропорцій в економіці, що можуть призвести до виникнення системної кризи і нездатності фінансових інститутів забезпечувати ресурсами функціонування економіки, підтримувати ділову активність реального сектора економіки та економічної системи. Вчені звертають увагу на те, що в умовах глобальних змін і фінансово-економічних криз, що часто повторюються, найбільш актуальним завданням є забезпечення стійкості економічної системи в цілому, а не тільки фінансової і банківської сфер. Конкретні причини виникнення, масштаби поширення фінансово-економічних криз, механізми їх попередження предметно досліджували П. Гарбер, Р. Дорнбуш, П. Друкер, П. Кругман, Х.Ф. Мінські, Е. Роуз, Дж. Сакс, Дж. Стігліц. Структурні чинники фінансових криз вивчалися Л. Абалкінім, А. Аганбегяном, С. Глаз'євим, Г. Клейнером, Р. Нурєєвим, В. Полтеровичем, В. Радаєвим, В. Сенчаговим, А. Уткінім і іншими вченими. Проблеми фінансової безпеки знайшли відображення у працях О. Барановського, В. Сенчагова, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Мунтіяна. Валютні, боргові, банківські аспекти кризових явищ та проблеми регулювання фінансового сектора досліджені у працях С. Алексашенко, Я. Белінської, Д. Базилевича, О. Барановського, Т. Богдан, А. Ілларионова, В. Іноземцева, В. Крилової, В. Коваленко, В. Корнєєва, С. Науменкової, С. Міщенко, Т. Унковської, С. Циганова, С. Якубовського. Проблематика фінансових

дисбалансів відображена в працях А. Апокіна, Л. Григор'єва, В. Попова, І. Радіонової та інших.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міністри фінансів та керівники центральних банків країн "Великої двадцятки" (G20) в 2011 р. з врахуванням глобалізації міжнародних фінансових відносин визначили глобальні дисбаланси в світовій економіці: що відносяться до внутрішньої макроекономічної політики: 1) державний борг, 2) дефіцит бюджету, 3) рівень приватних заощаджень; 4) величина заборгованості корпоративного сектору; що відносяться до зовнішньоекономічних дисбалансів: 1) стан торговельного балансу; 2) чистий притік доходів від інвестицій; 3) перекази коштів [11]. Щодо конкретних країн, то під глобальними дисбалансами розуміють позитивне сальдо поточних операцій в Китаї і низці інших країн і відповідно дефіцит по рахунку поточних операцій у США та інших західних країнах, що покривається за рахунок притоку капіталу з Півдня на Захід (так, накопичення валютних резервів Китаю здійснюється через покупку американських облігацій Народним банком Китаю) [18, с. 69]. Експерти інституту посткризового світу підкреслюють, що має місце глобальний інвестиційний дисбаланс, коли капітали перерозподіляються від країн, що розвиваються до розвинених країн [20, с. 10]. На глобальному рівні мають місце значні відмінності в обсягах інвестицій, що направляються розвиненими країнами в інші країни, а також у структурі інвестицій. Так, основною формою інвестицій розвинених країн є форма прямих інвестицій, а у зворотному напрямі (зокрема, у США) повертаються інвестиції у державні облігації [1]. Оцінюючи стан глобальних дисбалансів необхідно врахувати, що Китай і США є дуже потужними "гравцями" в світовій економіці. При цьому Китай має значно вищі темпи якісних змін. Якщо у 1990 р. частка Китаю у світовому ВВП становила 1,8%, то в 2010 — вже 9,4%. Частка ж капітальних вкладень в світовому вимірі зросла з 2% до 17,6%. США залишає за собою частку у ВВП на рівні 26,2% у 1990 р., а у 2010 — 23,1%. У капітальних вкладеннях частка дещо нижча (у 1990 р. — 21,1%, у 2010 — 16,3%) [5, с. 12]. Аналітики Інституту еволюційної економіки [4; 17] до найбільш небезпечних дисбалансів у глобальній системі відносять: 1) формування полюсу з низькими процентними ставками і полюсу зі стійко високими процентними ставками; 2) виникнення полюсу з високими рівнями валютних резервів і зі значними дефіцитами поточного рахунку платіжного балансу; 3) формування високого рівня суверенних боргів у країнах з високорозвинутою економікою з одночасним зниженням темпів росту в цих країнах, що не створює передумови для покриття цих боргів навіть у найближчі 20 років; 4) виникнення валютного курсового дисбалансу.

Для поступового вирівнювання дисбалансів експерти пропонують: США знизити імпорт, стимулювати підвищення норми заощаджень, а не споживання; Китаю стимулювати внутрішній попит, підвищити рівень споживання населення, зменшити експорт, знизити зростання валютних резервів; країнам, що розвиваються

Таблиця 1. Індикатори та порогові значення для оцінки макроекономічних зовнішніх дисбалансів у країнах ЄС та в Україні

	Ключові індикатори ЄС	Рекомендовані і порогові значення для країн ЄС	Близькі за змістом індикатори в Україні*	Рекомендовані і порогові значення в Україні згідно Методики економічної безпеки*
1.	Середня за 3 останні роки величина сальдо рахунку поточних операцій	від -4% до +6% ВВП	Сальдо платіжного балансу до ВВП	від -7% до +10% ВВП
2.	Чиста міжнародна інвестиційна позиція	-35% ВВП	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП	від 4% до 7% ВВП
3.	Зміна за 3 останні роки реального ефективного обмінного курсу (РЕОК), обчисленого на основі дефлятора ВВП відносно валют 35 індустріальних країн	від +5% до -5% для країн-членів євросони; від +11% до -11% для всіх інших країн ЄС	Індекс зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США, середній за період	від +30% до -10%
4.	Зміна за останні 5 років частки експорту товарів і послуг у платіжному балансі	-6%	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту	від 0,1 до 60 %
5.	Зміна за 3 останні роки номінальної вартості робочої сили в розрахунку на одиницю продукції (відношення величин номінальних виробничих витрат на 1-го працівника та реального обсягу ВВП на 1-го зайнятого	+9% для країн-членів євросони; +12% для всіх інших країн ЄС	Різниця між індексами продуктивності праці та реальної середньомісячної заробітної плати	від +0,5 відсоткових пункти до +12 відсоткових пункти

Джерело: до табл. 1, 2, 3:

Радіонова І.Ф. Теорія фінансової нестабільності як інструментарій сучасної макроекономіки / І.Ф. Радіонова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 146 [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <<http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-finansovoy-nestabilnosti-v...>>

* Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>>

пропонується стимулювати внутрішній попит та розвиток внутрішнього ринку; Японії — обмежити девальвацію курсу ієни [10; 16]. Для повноцінного аналізу проблем світової економіки експерти також пропонують дослідити ключовий аспект розвитку — тенденції накопичення капіталу [5, с. 4].

Для оцінки макроекономічних зовнішніх та внутрішніх фінансових дисбалансів у країнах ЄС рекомендовано до застосування понад 10 ключових індикаторів та встановлені їх граничні значення (табл. 1, 2). Важливим є те, що ключові індикатори ЄС передбачають аналіз за 3 та 5 останніх років. Оскільки в Україні офіційно не затверджені індикатори для виявлення фінансових дисбалансів, І. Радіоновою [19] здійснено порівняння критеріїв ЄС із близькими по значенню показниками, передбаченими Методикою з розрахунку рівня економічної безпеки України. У нашому дослідженні використано дану методологію з одночасною актуалізацією показників та їх значень, що були затверджені дещо пізніше наказом Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277 [14].

Необхідно підкреслити, що з приводу порогових значень індикаторів для виявлення дисбалансів триває дискусія. Зокрема США пропонували встановити обмеження на розмір дефіцитів і профіцитів платіжних балансів по поточних операціях на рівні 4% ВВП. Такий рівень влаштовує США, але профіцит Китаю та

Німеччини становлять дещо вищий рівень — 5—6% ВВП. США з 1970 років мають постійний дефіцит платіжного балансу. Експерти пропонують впливати на подолання глобальних дисбалансів платіжних балансів по поточних операціях і в такий спосіб забезпечити стійкість функціонування міжнародної валютно-фінансової системи. Зокрема у разі збільшення активного сальдо платіжного балансу по рахунку поточних операцій понад встановлений критерій, рекомендується вживати заходи для укріплення валюти, а дефіцит поточного рахунку в більших, ніж передбачено обсягах, зумовлює послаблення валютного курсу.

Стосовно оцінки зовнішніх дисбалансів в Україні, варто підкреслити, що показник "сальдо платіжного балансу до ВВП (баланс рахунку поточних операцій)" в основному знаходиться в межах граничних значень. У 2012—2013 роках цей показник перевищував граничні значення на 1—2 відсоткових пункти. Разом з тим зміна за 3 останні роки реального ефективного обмінного курсу (РЕОК), обчисленого на основі дефлятора ВВП, в декілька разів перевищила граничні значення. Девальвація національної валюти тільки в першому півріччі 2014 року сягнула понад 50%. Необхідно звернути увагу, що для країн ЄС рекомендується зміна коливань валюти за 3 останні роки від +5% до -5% для країн-членів євросони; від +11% до -11% для всіх інших країн ЄС.

Таблиця 2. Індикатори та порогові значення для оцінки макроекономічних внутрішніх дисбалансів у країнах ЄС та в Україні

	Ключові індикатори ЄС	Рекомендовані і порогові значення для країн ЄС	Близькі за змістом індикатори в Україні	Рекомендовані і порогові значення в Україні згідно з Методикою економічної безпеки
1.	Річне зростання гармонізованого індексу цін на житло	+6%	Рівень інфляції (до грудня попереднього року)	не більше 12%
2.	Зміна обсягу кредитування приватного сектору (нефінансових корпорацій, домогосподарств, некомерційних організацій)	+15% ВВП	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, % Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	від 25 до 60% від 9% до 21%
3.	Величина заборгованості приватного сектору (вартість позик і цінних паперів, окрім акцій) обчислена на неконсолідованій основі	160% ВВП	Відсутній	Відсутній
4.	Загальний державний борг (Маастріхтські критерії)	60% ВВП	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	від 20 до 60 % ВВП
5.	Рівень дефіциту бюджету (Маастріхтські критерії)	3% ВВП	Відношення дефіциту/профіциту бюджету до ВВП	від 3 до 10%
6.	Середній за 3 останні роки рівень безробіття	10%	Рівень безробіття за методологією МОП	від 5 до 9 %

Джерело: див. табл. 1.

До макроекономічних зовнішніх дисбалансів у країнах ЄС віднесено також показник зміни за 3 останні роки номінальної вартості робочої сили в розрахунку на одиницю продукції (тобто відношення величин номінальних виробничих витрат на 1-го працівника та реального обсягу ВВП на 1-го зайнятого). В Україні в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки наведено близький по суті показник "різниця між індексами продуктивності праці та реальної середньомісячної заробітної плати". Таким чином, рівень продуктивності праці та рівень доходів необхідно постійно контролювати. У якості важливого показника оцінки дисбалансів в країнах ЄС використовується індикатор зміни за останні 5 років частки експорту товарів і послуг у платіжному балансі. В Україні в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки наведено показник "питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту". Необхідно підкреслити, що на даний час питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту в Україні залишається дуже високою і становить понад 60%. І це свідчить про досить низький рівень конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках.

Індикатори та порогові значення для оцінки макроекономічних внутрішніх дисбалансів у країнах ЄС та в Україні представлені в таблиці 2.

У процесі дослідження здійснено розрахунок індикаторів згідно Методики Міністерства економіки для оцінки макроекономічних внутрішніх дисбалансів в Україні за 2007—2013 роки та перше півріччя 2014 року

(табл. 3). Дані таблиці 3 показали, що окремі індикатори з визначення макроекономічних внутрішніх дисбалансів в Україні, мають реальні значення, які перевищують, або впритул наблизилися до граничних критеріїв. Значно перевищив граничний рівень (160 % ВВП) розмір корпоративного боргу. З огляду на дані таблиці 3 можна констатувати наявність в Україні фінансових дисбалансів. Це означає, що процеси утворення державного, гарантованого державою та корпоративного боргу, стан дефіциту бюджету, інфляційні процеси, сфера кредитування, мають бути під постійним наглядом і контролем з боку держави.

Необхідно звернути увагу, що на саміт "Великої двадцятки" було узгоджено розширений перелік конкретних індикативних критеріїв для оцінки причин виникнення і масштабів розповсюдження глобальних дисбалансів. Такі критерії мають бути розміщені в "Індикативному керівництві" (Indicative Guidelines) і слугувати основою для своєчасного розпізнання дисбалансів і ухвалення превентивних та коригуючих заходів. Критерії оцінки фінансових дисбалансів мають бути розповсюджені на всі складові фінансового сектора, який включає: фінансовий ринок — грошово-кредитний ринок (ринок короткострокового та довгострокового кредитування, депозитний ринок); ринок капіталу (інвестиційного, виробничого, інтелектуального); валютний ринок (спотовий, форвардний, свопів); ринок банківських металів; фондовий ринок — ринок короткострокових боргових фінансових інструментів; ринок довгострокових боргових фінансових інструментів (облігацій); ринок фінансових

Таблиця 3. Індикатори для оцінки макроекономічних внутрішніх дисбалансів в Україні

	Індикатори в Україні	Порогові значення економічної безпеки*	Реальні значення індикаторів							
			2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	I півріччя 2014
1	Рівень інфляції до грудня попереднього року	не більше 12%	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	11,6
	до попереднього року		12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	0,6	-0,3	-
2	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	від 25 до 60% *	69,2	69,7	68,1	66,9	62,9	57,8	53,2	59,2
3	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	від 9% до 21%	37,6	38,2	33,4	28,6	25,2	23,0	21,2	20,9
4	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	від 20 до 60 %	12,3	20,0	34,8	39,9	36,3	36,5	40,16**	-
5	Відношення дефіциту (-) /профіциту □ до ВВП, %	від 3 до 10%	-1,1	-1,5	-4,1	-6,0	-1,8	-3,6	-4,4**	-
6	Рівень безробіття за методологією МОП (у віці 15-70 років)	від 5 до 9 %	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2	-
7	Величина □заборгованості приватного сектору (вартість позик і цінних паперів, окрім акцій) обчислена на неконсолідованій основі, до ВВП, %	160%	190,4	213,9	253,4	237,1	230,9	233,3	до 255 (експертна оцінка)	-

Джерело: див. табл. 1. Розраховано за даними Державної служби статистики, Міністерства фінансів, Національного банку України.

* включені кредити, видані на термін понад 1 рік;

** для розрахунку взято величину ВВП за методологією СНР 1993 року.

інструментів, що надають право власності (акцій, інвестиційних сертифікатів, сертифікатів фондів операцій з нерухомістю); ринок приватизаційних фінансових інструментів; ринок іпотечних фінансових інструментів; ринок похідних фінансових інструментів (ф'ючерсів, опціонів, свопів); фінансові інститути — банки, депозитарії, репозитарії, страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії, інститути спільного інвестування, лізингові та факторингові компанії, кредитно-гарантійні установи, недержавні пенсійні фонди, компанії з управління активами, ломбарди, інвестиційні фонди різного типу, саморегулювні організації фінансового ринку; регуляторні та наглядові органи — Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Необхідно підкреслити, що ідея подолання глобальних дисбалансів була викладена в "Канському плані дій із забезпечення зростання і зайнятості", який прийнято в листопаді 2011 року главами держав "Великої двадцятки". У документі визначено такі заходи [12, с. 37—38]:

а) досягнення бюджетної консолідації (скорочення дефіциту бюджету, зниження державного боргу, зростання національних заощаджень);

б) необхідність перебалансування глобальної економіки (підвищення внутрішнього попиту і споживання в країнах з ринками, що формуються);

в) проведення структурних реформ (розвиток інститутів праці, стимулювання збільшення числа офіційних і якісних робочих місць, інвестиції в розвиток інфраструктури, реформи у сфері послуг, обов'язковість розкриття інформації фінансовими установами);

г) активізація реформ в цілях зміцнення національних/глобальних фінансових систем (впровадження Базеля II і III, розвиток ризик-орієнтованого нагляду, вдосконалення клірингу і торгівлі зобов'язаннями з позабіржових похідних інструментів, розробка єдиного набору глобальних стандартів фінансової звітності, впровадження механізму регулювання ризиків);

д) загальне стимулювання відкритої торгівлі і інвестицій, відмова від протекціонізму, розробка програми розвитку багатосторонньої торгівлі;

е) спрямування додаткових інвестицій в країни, що розвиваються.

На світовому рівні також визначено заходи з усунення чинників короткострокової уразливості і відновлення стабільності банківських систем і фінансових ринків [12, с. 36, 37]. Крім того, передбачається посилити нагляд відносно економічної і бюджетної політики, підвищити якість управління в єврозоні, підтримувати економічне зростання за допомогою державних інвестицій, податкових реформ, адресних заходів по створенню робочих місць. Отже, в документах, які приймаються на міжнародному рівні,

містяться заходи з підтримки світової економіки і, зокрема, країн, що розвиваються. Йде активний пошук контурів майбутньої фінансової архітектури, продуктивних механізмів фінансового регулювання. Головне, щоб ці пріоритети були імplementовані в програмні документи, які приймаються у сфері для недопущення фінансової нестабільності. Дж. Боутон і К. Бредфорд в одній із публікацій МВФ зазначили: "...ізолювати шоки, перед тим, як вони розповсюджуються широко, може швидка реакція з боку центральних банків. У світі глобалізованих фінансових ринків, коли системне збурення в одній країні може негативно вплинути на інші ринки, нагляд і регулювання мають бути визнані глобальною відповідальністю..."

Таким чином, для подолання глобальних дисбалансів та фінансової нестабільності процесам регулювання, нагляду та контролю приділяється ключова роль. Така логіка впливає із єдності завдань з регулювання як процесу створення та дотримання норм і правил діяльності фінансових установ; нагляду як форми діяльності державних органів з метою забезпечення законності, моніторингу та предметного аналізу макропруденційних критеріїв; контролю як комплексного спостереження та перевірки відхилень від стандартів законності, раціональності, ефективності в діях суб'єктів з організації грошових потоків, використання фінансових, матеріальних ресурсів та діяльності фінансового і фондового ринків.

Контрольна функція держави є особливим видом її діяльності, що суттєво актуалізується в умовах фінансової нестабільності, оскільки зосереджується на забезпеченні чіткого функціонування державного механізму і фінансової системи, захисті суверенітету країни, прав, свобод, інтересів громадян, дотриманні правопорядку, раціонального використання всіх видів ресурсів, управління фінансовими потоками та державною власністю. Контрольна функція має безпосереднє відношення до фінансової безпеки та забезпечення рівноваги економічної системи. Тому наявність загроз фінансово-економічних криз вимагає розроблення та впровадження на державному рівні механізмів раннього їх виявлення, розроблення заходів впливу із залученням у цей процес профільних міністерств і відомств, а також органів зовнішнього та внутрішнього контролю. На важливість контрольної функції чітко вказує Д. Норт. Класифікуючи інститути в управлінському процесі, серед трьох основних складових вчений окремо виділив контроль. Зокрема до числа інститутів Д. Норт відніс: 1) формальні правила (конституції, нормативно-правові акти, офіційно закріплені норми права); 2) неформальні обмеження (традиції, звичаї, договори, угоди, добровільно взяті на себе норми поведінки); 3) механізми контролю, або примусу, що забезпечують дотримання правил [6]. Як вже відмічалось, значення контрольної функції особливо посилюється в умовах невизначеності, наростанні фінансової нестабільності та розгортанні криз.

Аналіз праць вітчизняних, зарубіжних вчених і експертів з питань реалізації контрольної функції держави дозволяє зробити висновок, що напрацьована досить значна теоретико-методологічна база контролю. Водночас наявність в економіці ознак фінансо-

вої нестабільності вимагає подальшого розроблення методологічних засад у частині посилення контрольної функції держави. Завдання щодо відстеження чинників криз одночасно із функціональними органами влади, центрального банку мають виконувати державні органи зовнішнього та внутрішнього контролю. Об'єктивна необхідність посилення контрольної функції держави, на нашу думку, пов'язана із загостренням чинників фінансово-економічних криз, особливо в останні роки. Крім того, це логічно впливає із заходів, які вживаються в ЄС у рамках посилення нагляду за фінансовим сектором, створення Європейської ради із системних ризиків, Європейської системи фінансового нагляду (контролерів) та інших загальноєвропейських органів. Такі кроки свідчать про впровадження централізованих принципів регулювання фінансових відносин, що логічно вимагає активної участі держави.

Контрольна функція держави особливо чітко проявляється через механізми правового регулювання учасників ринку фінансових послуг, яке здійснюється за допомогою: дозволу — способу правового регулювання, коли суб'єктам надається право здійснювати певні дії; зобов'язання — способу закріплення в правових нормах правил та норм поведінки суб'єктів під час ведення певної діяльності; заборони — способу закріплення в правових нормах умов утримання від окремих незаконних дій. Крім того, контрольна функція держави в умовах фінансової нестабільності найбільш предметно проявляється у різних формах здійснення державних функцій. Слід нагадати, що форми здійснення функцій держави — це спеціальні механізми та конкретні інструменти її діяльності, на базі взаємозв'язаної дії яких можуть бути реалізовані державні функції. За своїми результатами форми поділяються на правові та організаційні (не правові). Правові форми — це види здійснення функцій держави, які включають правові аспекти функціонування усіх систем держави, визначають правові дії і правову відповідальність всіх учасників. До правових форм здійснення функцій держави відноситься: правотворча — діяльність держави з підготовки та прийняття актів законодавства та інших нормативно-правових актів; управлінська (виконавчо-розпорядча) — діяльність різних органів з оперативного застосування, виконання, використання й дотримання правових норм; правоохоронна — захист від можливих правопорушень, контроль та нагляд за здійсненням законності, дисципліни та правопорядку; правозастосовна — застосування чинних правових норм і винесення обов'язкових для виконання в різних сферах індивідуально-правових рішень. Необхідно особливо підкреслити, що в умовах фінансової нестабільності повністю задіюються всі правові форми здійснення функцій держави.

Крім того, в умовах фінансової нестабільності посилюється значення організаційних форм здійснення функцій держави як специфічних видів реальної діяльності в усіх сегментах фінансового сектору. Розрізняють регламентуючу, економічну, організаційно-контрольну, виховну та інші види організаційних форм. Організаційно-контрольна форма — організація системи комплексного контролю у сфері здійснення дер-

жавних функцій. Організаційно-регламентуюча форма — добір, розстановка, виховання та визначення ефективності діяльності кадрів у сфері здійснення державних функцій. Організаційно-економічна форма — організація матеріально-технічного забезпечення здійснення державних функцій. Організаційно-виховна форма — організація виховання, пропаганди, агітації, інформації та іншого забезпечення виховного впливу на населення у сфері здійснення державних функцій. Перераховані правові та організаційні форми здійснення функцій держави мають бути предметно задіяні в процесі регулювання, нагляду та контролю за діяльністю всіх складових фінансового сектора, а також виявлення фінансових дисбалансів та чинників фінансової нестабільності.

ВИСНОВКИ

Кризи та фінансові дисбаланси є наслідком тривалої взаємодії частково контрольованих або взагалі не контрольованих чинників і явищ. Тому має бути посилена роль держави як головного кризового менеджера. Але на даний час експерти констатують несформованість цілісної системи контролю [3, с. 90]. На думку фахівців МВФ, однією з причин світової фінансової кризи 2007—2008 років стала відокремленість системи моніторингу та нагляду за різними сегментами фінансового ринку та їх регулювання [2, с. 63]. А це чітко вказує на те, що повною мірою не задіяна наглядова та контрольна функція держави. Тому враховуючи, що чинники криз не викоренені, а, навпроти, посилюються під постійним контролем держави повинні знаходитися: процеси руху капіталу, стан бюджету і платіжного балансу, монетарна сфера, валютний ринок, структура і обіг цінних паперів, державний і корпоративний борг, глобальні диспропорції і фінансові дисбаланси. Крім того, завдання з виявлення фінансових зовнішніх та внутрішніх дисбалансів мають бути імplementовані в систему визначення рівня економічної безпеки. Також завдання з оцінки стану фінансових дисбалансів та чинників фінансової нестабільності мають бути введені в положення органів регулювання, нагляду та контролю. У більшості країн світу незалежно від наявності різних інституційних структур регулювання та нагляду за фінансовою стабільністю відповідає центральний банк [9]. Фінансова криза виявила слабкі місця фінансового регулювання та нагляду. Якщо раніше основна увага регуляторів приділялась платоспроможності та стійкості окремих фінансових установ, то криза довела необхідність належного регулювання та нагляду за фінансовим сектором в цілому. На думку практиків, макропруденційний нагляд не може зводитися до узагальнення ризиків окремих учасників фінансових ринків, а повинен здійснювати системну оцінку стійкості фінансового сектора загалом [9]. Враховуючи, що макроекономічні фінансові дисбаланси накопичуються і стрімко поширюються в глобалізованій економіці, необхідно посилити регулювання, нагляд і контроль з боку держави в усіх сегментах фінансового сектору. Це предметно впливає із логічної єдності завдань з регулювання як процесу створення та дотримання норм і правил діяльності фінансових установ; нагляду як форми діяльності державних органів з метою забезпечення закон-

ності, моніторингу та предметного аналізу макропруденційних критеріїв; контролю як комплексного спостереження та перевірки відхилень від стандартів законності, раціональності, ефективності в діях суб'єктів з організації грошових потоків, використання фінансових, матеріальних ресурсів та діяльності фінансового і фондового ринків. Разом робота в такому напрямі означає активізацію контрольної функції держави в умовах фінансової нестабільності.

Література:

1. Апокин А.Ю. Финансовая составляющая "проблемы глобальных дисбалансов" в мировой экономике / Апокин А.Ю. // Проблемы прогнозирования. — 2008. — № 4. — С. 123—129 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <<http://dlib.eastview.com/browse/doc/18846823>>
2. Белінська Я.В. Фінансова стабільність: сутність та напрями забезпечення [Текст] / Я.В. Белінська // Стратегічні пріоритети. — 2010. — № 4 (17). — С. 57—67.
3. Дмитренко Г.В. Шляхи удосконалення публічного фінансового контролю [Текст] / Г.В. Дмитренко // Економіка та держава. — 2011. — № 4. — С. 90—92.
4. Глобальные финансовые дисбалансы будут усиливаться в 2013 году [Электронный ресурс]. — Режим доступа. — <http://iee.org.ua>
5. Григорьев Л. Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций / Л. Григорьев, А. Иващенко // Вопросы экономики. — 2011. — № 16. — С. 4—19.
6. Ільченко Н.М. Методологія дослідження проблем державного управління: інституційний підхід / Н.М. Ільченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/1/06.pdf>
7. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* у сфері регулювання фінансових послуг в контексті фінансово-економічної кризи 2008—2009 років / Міністерство юстиції України / Державний департамент з питань адаптації законодавства. — Київ, 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.minjust.gov.ua/file/23506>>
8. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. Зелена книга. — Київ, 2010. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://bank.gov.ua>>
9. Крилова В.В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором / В.В. Крилова, А.О. Крилова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_29_2010/29_02_02.pdf>
10. Лидеры ЕС призвали США, Японию и Китай провести реформы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://iee.org.ua>>
11. Министры финансов и главы ЦБ G20 определились с критериями финансовой благонадежности стран мира [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://iee.org.ua>>
12. Мінін Б.В. Нові плани "Групи 20" по забезпеченню зростання і стабільності світової економіки [Текст]

/ Б.В. Мінін, Л.Г. Таранкова // Гроші і кредит. — 2012. — № 3. — С. 34—38.

13. Медведкіна Є.О. Циклічність розвитку національних економічних систем в умовах глобальної фінансової кризи / Є.О. Медведкіна // Стратегічні пріоритети. — 2010. — № 2. — С. 103—108.

14. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua>

15. Науменкова С. Зарубіжний досвід організації систем регулювання й нагляду за діяльністю фінансових установ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://biglibrary.ru/articles/article-47>>

16. Неравномерное распределение долга [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://iee.org.ua>>

17. Новый финансовый кризис не за горами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://iee.org.ua>>

18. Попов В. Глобальные дисбалансы — нетрадиционная трактовка / В. Попов // Вопросы экономики. — 2013. — № 1. — С. 69—80.

19. Радіонова, І.Ф. Теорія фінансової нестабільності як інструментарій сучасної макроекономіки / І.Ф. Радіонова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 146. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-finansovoy-nestabilnosti-v...>

20. Финансовая архитектура посткризисного мира: эффективность и / или справедливость? / Резюме доклада по материалам международного исследования / Институт посткризисного мира. — 2009 (май) [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — // <http://postcrisisworld.org>

References:

1. Apokin, A.Ju. (2008), "The financial component of the "problem of global imbalances" in the global economy", *Problemy prognozirovaniya*, vol. 4, pp. 123—129.

2. Belins'ka, Ya.V. (2010), "Financial stability: the nature and directions of ensuring", *Stratehichni priorityety*, vol. 4, no. 17, pp. 57—67.

3. Dmytrenko, H.V. (2011), "Ways of perfection public financial control", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 90—92.

4. Institute of Evolutionary Economics (2012), "Global financial imbalances will intensify in 2013", available at: <http://iee.org.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

5. Grigor'ev, L. and Ivashhenko, A. (2011), "Global imbalances of savings and investment", *Voprosy jekonomiki*, vol. 16, pp. 4—19.

6. Il'chenko, N.M. (2011), "Methodology research of problems Public Administration: institutional approach", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, available at: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/1/06.pdf> (Accessed 20 Aug 2014).

7. Ministry of Justice of Ukraine (2011), *Kompleksne porivnial'no-pravove doslidzhennia vidpovidnosti zakonodavstva Ukrainy acquis communateure u sferi*

rehuliuвання finansovykh posluh v konteksti finansovo-ekonomichnoi kryzy 2008—2009 rokiv [The complex comparative legal study of the conformity of legislation of Ukraine *acquis communateure* in the regulation of financial services in the context of the financial crisis of 2008-2009], State Department for Legal Approximation, Kyiv, Ukraine.

8. National Bank of Ukraine (2010), *Konsul'tatsii schodo pidvyschennia efektyvnosti rehuliuвання ta nahliadu za finansovym sektorom v Ukraini*. Zelena knyha [Consultation on improving the efficiency of regulation and supervision of the financial sector in Ukraine. Green Paper], Kyiv, Ukraine.

9. Krylova, V.V. and Krylova, A.O. (2010), "Defining the role of the central bank in the system of regulation and supervision of the financial sector", available at: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_29_2010/29_02_02.pdf (Accessed 20 Aug 2014).

10. Institute of Evolutionary Economics (2012), "EU leaders called on the United States, Japan and China to reform", available at: <http://iee.org.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

11. Institute of Evolutionary Economics (2012), "Finance ministers and the head of Central Bank G20 decided on the criteria of reliability of the financial world", available at: <http://iee.org.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

12. Minin, B.V. and Tarankova, L.H. (2012), "New plans "Group of 20" to ensure the growth and stability of the world economy", *Hroshi i kredyt*, vol. 3, pp. 34—38.

13. Miedvedkina, Ye.O. (2010), "Cyclical development of national economies in the global financial crisis", *Stratehichni priorityety*, vol. 2, pp. 103—108.

14. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order "On approval of guidance on the calculation of the level of economic security of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

15. Naumenkova, S. (2007), "Foreign experience of systems of regulation and supervision of financial institutions", available at: <http://biglibrary.ru/articles/article-47> (Accessed 21 Aug 2014).

16. Institute of Evolutionary Economics (2014), "The uneven distribution of debt", available at: <http://iee.org.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

17. Institute of Evolutionary Economics (2014), "A new financial crisis is not far off", available at: <http://iee.org.ua> (Accessed 21 Aug 2014).

18. Popov, V. (2013), "Global imbalances — alternative treatment", *Voprosy jekonomiki*, vol. 1, pp. 69—80.

19. Radionova, I.F. (2013), "The theory of financial instability as a tool of modern macroeconomics", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 146, [online], available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-finansovoy-nestabilnosti-v...> (Accessed 21 Aug 2014).

20. Institut postkrizisnogo mira (2009), "Financial architecture of post-crisis world: efficiency and / or justice? Summary of the report based on an international study", available at: <http://postcrisisworld.org> (Accessed 21 Aug 2014).

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014 р.

С. В. Пекшин,
аспірант, ДВНЗ "Запорізький національний університет"

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

S. Pekchin,
Graduate student Zaporizhzhya national university

EFFECTIVE STRATEGY FORMATION OF RESOURCE POLICY ENGINEERING ENTERPRISES

Досліджено критерії та фактори оптимальності функціонування ресурсозберігаючої стратегії. Визначено завдання ресурсозберігаючої політики підприємств машинобудування. Виокремлено систему чинників внутрішнього середовища, що ускладнюють впровадження ресурсоефективної стратегії підприємств машинобудування. Запропоновано основні програмні заходи розробки стратегії ресурсозбереження підприємств машинобудування.

Investigated factors optimality criteria and functioning resource-saving strategy. Defined job resource-saving policies of mechanical engineering. Pointed out in the system of internal environment factors that complicate the implementation of resource-efficient strategies of mechanical engineering. The basic program activities of resource development strategy of mechanical engineering.

Ключові слова: критерії, фактори, ресурсозберігаюча стратегія, ресурсоефективність, заходи, завдання, ресурсозберігаюча політика, цілі.

Key words: criteria, factors, resource strategy, resource efficiency, events, tasks, resource policy goals.

ВСТУП

Основою існування національної економіки є процес суспільного відтворення. У масштабах країни тісно переплітаються окремі галузі та регіони, виробники і споживачі, ресурси, попит і пропозиція товарів і послуг.

Ресурсозабезпечення є одним з найважливіших чинників підвищення ефективності діяльності підприємств. Через показник матеріаломісткості відбивається ефективність використання матеріальних ресурсів, залучених у процес виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Оскільки сучасне підприємство є відкритою економічною системою, воно вступає в економічні відносини з іншими підприємствами, а для цього необхідно постійно підтримувати певні напрямки науково-технічного прогресу, забезпечуючи конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку.

Кінцеві цілі і задачі функціонування підприємств за своєю природою є об'єктивними, але конкретизуються вони в економічній політиці підприємства і в тому числі ресурсозберігаючої політиці.

Ефективність — зіставлення корисного ефекту (результату) і витрат. Підвищити ефективність значить досягнути скорочення витрат на одиницю ефекту (одиницю продукту). Ефективність стосовно окремо взятої господарюючої одиниці не тотожна ефективності в масштабах суспільства. Якщо підприємство здійснює свою діяльність з мінімальними вит-

ратами всіх чинників виробництва, то в цьому випадку йде мова про виробничу ефективність або ефективність виробництва окремої господарської одиниці.

Економічна ефективність характеризує результативність всього виробництва. Підприємство буде ефективним тоді, коли найбільш повно задоволені потреби всіх членів суспільства за даних обмежених ресурсів. По відношенню до використання матеріальних ресурсів показником ефективності виступає відношення сукупного обсягу реалізованої продукції до здійснених матеріальних витрат, показник матеріаловіддачі, або зворотний йому показник матеріаломісткості. Це традиційний підхід до оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів.

За критерій ефективності функціонування ресурсозберігаючої політики слід прийняти її оптимальність. Оптимально, тобто знаходячи єдине найкраще рішення, з урахуванням обраних критеріїв оптимальності.

Ресурсозберігаюча політика — багатоцільове завдання, яке включає:

- достатність ресурсозабезпечення;
- створення нової сировинної бази;
- перехід на поновлювані джерела ресурсів;
- підвищення (поглиблення) переділу ресурсів;
- зниження матеріаломісткості;
- підвищення матеріаловіддачі.

Нами встановлено, що не може бути єдиного критерію оптимальності функціонування ресурсозберігаючої стратегії. Повинна бути система інтегральних показників,